

MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII  
UNIVERSITATEA „LUCIAN BLAGA” SIBIU  
FACULTATEA DE ISTORIE „NICOLAE LUPU”

**SISTEMELE DE FORTIFICAȚII  
DIN NEOLITIC ȘI EPOCA CUPRULUI**

Coordonator științific:

Prof.univ.dr. Gheorghe Lazarovici

Doctorand Sechel Ovidiu

*Sibiu 2014*

## CUPRINS

<b>CAPITOLUL I. INTRODUCERE .....</b>	<b>3</b>
SCOPII LUCRĂRII .....	3
<b>CAPITOLUL II. TIPOLOGIA SISTEMELOR DE FORTIFICAȚII .....</b>	<b>4</b>
<b>CAPITOLUL III. FORTIFICAȚII NEOLITICE ȘI ALE EPOCII CUPRULUI PE TERITORIUL ROMÂNIEI .....</b>	<b>5</b>
II. 1. PARȚA .....	5
II. 2. UIVAR .....	6
II. 3. ȚAGA .....	6
II. 4. ICLOD .....	7
II. 5. RUGINOASA .....	7
II. 6. TURDAȘ .....	7
<b>CAPITOLUL IV. COMPONENTE ALE SISTEMELOR DEFENSIVE .....</b>	<b>8</b>
III. 1. ȘANȚURILE DE APĂRARE .....	8
III. 1. PALISADELE .....	8
III. 1. SISTEMELE DE ACCES .....	8
<b>CAPITOLUL V. TEHNICI DE CONSTRUCȚIE A SISTEMELOR DE FORTIFICAȚIE .....</b>	<b>9</b>
<b>CAPITOLUL VI. CARACTERUL RĂZBOINIC AL SOCIETĂȚILOR PREISTORICE .....</b>	<b>9</b>
<b>CAPITOLUL VII. FUNCȚIONALITATEA ARHITECTURII DEFENSIVE .....</b>	<b>10</b>
VII. 1. PROBLEMATICA FUNCȚIONALITĂȚII .....	10
VII. 2. IPOTEZELE PRIVIND FUNCȚIONALITATEA .....	10
VII.2. 1. <i>Construcții militare: apărare sau refugii.</i> .....	10
VII.2. 2. <i>Centru politic sau social</i> .....	10
VII.2. 3. <i>Locuri de cult</i> .....	11
VII.2. 4. <i>Rol domestic</i> .....	11
VII.2. 5. <i>Observatoare astronomice</i> .....	11
VII.2. 6. <i>Cimitire</i> .....	12
<b>CAPITOLUL VIII. .... CONCLUZII</b>	

**Cuvinte cheie:** *fortificație, neolitic, rondel, conflict, sistem defensiv, palisade, sisteme de acces, preistorie, funcționalitate*

## **CAPITOLUL I. INTRODUCERE**

### ***SCOPUL LUCRĂRII***

„Omul nu este o insula de sine stătătoare” afirma poetul englez John Donne, existând o relație complexă atât în raporturile interumane, cât și între cele dintre om și mediul ambiental. Aceste interconexiuni și relaționări au fost încă din „zorii” omenirii, iar caracterul și atributele acestor raporturi au determinat împărțirea „lungului timp istoric” în perioade numite după materia primă folosită pentru realizarea uneltelor de bază: 1) piatra și 2) metalul. Aceste perioade au fost subîmpărțite în epoci, după tehnicile de prelucrare: 1a) piatra cioplită și 1b) șlefuită; sau după metalul utilizat: 2a) cupru; 2b) bronz și 2c) fier (până în contemporaneitate).

Anvergura noilor descoperiri și cercetări arheologice au fost accelerate prin: *aplicarea metodelor fizicii terestre* (rezistivitate electrică; rezonanță magnetică; teledetecție; gravimetrie; GPS, topogrametrie ș.a.); *accesul la aerofotograme* (vechi de arhivă și recente, satelitare); *proiecte interdisciplinare* generate de programele naționale de modernizare a infrastructurii rutiere (autostrăzi, drumuri naționale, etc.) și de construire a parcurilor industriale sau a cartierelor rezidențiale; *folosirea calculatoarelor* pe scară largă atât la stocarea datelor cât și la prelucrarea informațiilor au deschis noi perspective de analiză, cercetare și interpretare a fortificațiilor preistorice. structurile de apărare preistorice este punctul de pornire în studierea acestui fenomen.

Lucrarea își propune să realizeze o sinteză pe baza analizelor pluridimensionale efectuate pe elementele componente ale sistemelor defensive din neolitic și Epoca Cuprului – perioadă de timp marcată de profunde transformări pe toate planurile (individual/comunitar/economic/social/cultural/religios/politic/militar: mai ales psihosomatic și mental).

Realizarea unor clasificări în funcție de formă sau alte aspecte ale elementelor de apărare reflectă concepția arhitectonică a perioadei dar și locul pe care-l ocupă fiecare fortificație în ansamblul defensiv neolitic. De asemenea crearea unor șabloane, a unor cataloage de lucru, este o noutate pentru studiul structurilor defensive din România. Pe baza acestora se pot opera numeroase reconstituiri care ne apropie de imaginea reală unor „cetăți” preistorice.

Pe de altă parte analiza resurselor umane și materiale implicate în edificarea acestor construcții, oferă o perspectivă diferită asupra structurii sociale neolitice și ale Epocii Cuprului, asupra ierarhiei societății și a modului ei de organizare.

Ca urmare analiza fortificațiilor din această perioadă deschide noi porți spre o lume crezută până nu demult „primitivă”, spre o societate pregătită să facă trecerea către organizarea de tip statal. Chiar dacă nu putem vorbi încă de instituții sau ierarhizarea socială extrem de clar conturată, organizarea aproape militară a unor comunități ne duc cu gândul la orașele-state din Semiluna Fertilă.

## **CAPITOLUL II. TIPOLOGIA SISTEMELOR DE FORTIFICAȚII**

Începând cu primele detectări ale sistemelor de apărare și până în prezent mintea cercetătorilor a fost într-o permanentă analiză, ordonare și comparare a sistemelor de apărare. Forma acestora, elementele componente, anumite pattern-uri arhitecturale au dus la elaborarea clasificărilor, la comparații, la încercări de a explica evoluția în timp și răspândirea în anumite spații a concepțiilor arhitecturale.

În pofida particularităților se pot distinge „grupe” arhitecturale cu trăsături dominate legate de forma fortificației, numărul de șanțuri, sisteme de intrare etc. Aceste pattern-uri arhitecturale se suprapun aproximativ peste aria de răspândire culturală, dar întâlnim asemănări ale structurii elementelor de apărare, care, credem noi, țin de nivelul de dezvoltare al arhitecturii militare; diferențele dintre ele sunt date de caracteristicile geomorfologice ale spațiului controlat, resursele umane și materiale avute la dispoziție etc. Conceperea și construcția unui astfel de sistem depind de mai multe elemente ca: structura reliefului, topografia și geologia locală, resursele umane, materiale, de timp avute la dispoziție

Varietatea arhitecturală a acestor construcții monumentale ne-a creat numeroase probleme în ceea ce privește clasificarea lor. Dificultățile ne-au fost date de varietatea elementelor prezente (șanțuri, palisade, presupuse valuri de apărare, intrări, turnuri, diferite construcții), de forma întregului sistem (circular, semicircular, patrulater, neregulat, neprecizat), de numărul elementelor (număr de șanțuri, palisade, intrări). După numeroase încercări de tipologizare am reușit să creăm o tipologie a „sistemului”. Prin sistem de apărare înțelegem un *ansamblu de elemente de fortificație dependente între ele și formând un întreg organizat* (DEX). Astfel am realizat o clasificare în funcție de formă și mai apoi de elementele definitorii ale unui sistem defensiv: număr de șanțuri, palisade, sisteme de acces.

Pentru prelucrarea automată și sintetizarea informațiilor am grupat sistemele de fortificații în 6 *tipuri*, fiecare tip având *subtipuri* date de numărul șanțurilor, *variantele* în

funcție de numărul palisadelor și *subvariantele* în funcție de numărul sistemelor de acces. Din acest punct de vedere au rezultat următoarele tipuri de fortificații: circulare, semicirculare, ovale, patrulate, neregulate, cu formă neprecizată. În ultimul tip „*Fortificații cu formă neprecizată*” am încadrat șanțurile sau palisadele necercetate în profunzime, cu un traseu necunoscut. Am tratat separat sistemele cu valuri de apărare. Aceste elemente sunt rare raportate la numărul sistemelor defensive iar existența lor ca element suplimentar de apărare este discutabilă. Dintr-un număr de circa 400 de sisteme analizate doar în jur de 30 au aceste elemente, interpretate ca valuri de apărare. Din aceasta cauză vom trata aceste elemente într-un subcapitol separat.

Astfel am analizat sistemele după următorul model

TIPUL = DUPĂ FORMĂ

SUBTIPUL = DUPĂ NUMĂRUL DE ȘANȚURI

VARIANTA = DUPĂ NUMĂRUL PALISADELOR

SUBVARIANTA = DUPĂ NUMĂRUL PORȚILOR

### **CAPITOLUL III. FORTIFICAȚII NEOLITICE ȘI ALE EPOCII CUPRULUI PE TERITORIUL ROMÂNIEI**

Așa cum aminteam în istoricul descoperirilor, pe actualul teritoriu al țării noastre elementele de apărare sunt observate și cercetate încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Nu vom insista însă asupra tuturor așezărilor neolitice și ale epocii cuprului cu elemente fortificate descoperite și cercetate în ultimii 150 de ani deși ele au fost incluse în diferitele analize ale structurilor de apărare. Cercetările deloc neglijabile, din perioada interbelică (situl de la Cucuteni, Ruginoasa etc.) sau cele postbelice (cazul Hăbășești, Teiu etc.) au adus informații noi, extrem de prețioase, despre arhitectura militară preistorică. Cercetarea fortificațiilor în special cele cucuteniene a fost facilitată și de amplasarea așezărilor (promontorii, boturi de deal etc.) care nu necesitau sisteme atât de complexe de apărare și la scară monumentală cum sunt cele din Banat și spațiul transilvan. În ultimele decenii cercetările au identificat zeci de sisteme de apărare neolitice și ale Epocii Cuprului. Majoritatea sunt însă insuficient cercetate.

#### **II. 1. PARȚA**

Situl la Parța este situat la aproximativ 18 km SV de Timișoara. Situl este unul dintre primele și cele mai cunoscute așezări preistorice din Banat (Lazarovici 1986, 12).

În ceea ce privește sistemele de fortificații cercetările au relevat existența unui sistem de fortificații aparținând neoliticului dezvoltat (Cultura Banatului, II-III), dar și elemente de apărare datând din epoca cuprului, cultura Tiszapolgar (Lazarovici 2001, 196). Sistemul defensiv era de formă circulară (o parte din el fiind distrus de cursul Timișului), fiind dezvoltat în mai multe faze. Din cea mai veche fortificație a fost cercetat doar șanțul de apărare. Șanțul împrejmuita zona sacră și era de mari dimensiuni. Șanțul avea lățimea de 4 m și adâncimea de 2,5 m (Lazarovici 2010, 290).

## **II. 2. UIVAR**

Așezarea neolitică de la Uivar (Movila „Gomila”) este situată la circa 40 km de Timișoara. Vizibilă încă din Evul Mediu așezarea a fost cercetată sistematic abia începând cu anul 1999 în urma colaborării dintre Muzeul Banatului din Timișoara (prof. Fl. Drașovean) și Universitatea din Würzburg (prof. H. Becker). Prospekțiile magnetice s-au derulat între 2-6 octombrie 2000 (Schier 2004, 150). Începând cu 2001 s-au realizat numeroase secțiuni arheologice (vezi fig. II.4.). Detecțiile magnetice au relevat existența unei așezări circulare cu un diametru de aproximativ 160 m, în care se observă șanțuri de apărare și palisade. Întreaga suprafață împrejmuită de elementele de apărare era de circa 8 ha, poate chiar 11-12 ha.

## **II. 3. ȚAGA**

Stațiunea de la Țaga a fost descoperită de Mihai Wittenberger în anul 1995 cu ocazia unor lucrări edilitare și canalizare pentru stația de epurarea apei. De atunci situl a fost cercetat prin numeroase săpături de salvare, săpături sistematice și prospecții magnetice. Au fost vizate atât structurile de locuire, cât mai ales, în ultimele campanii, sistemul de apărare al așezării. Așezarea neolitică, aparținând Grupului Iclod (I-II), cu influențe Petrești (fazele A-AB), era situată pe o terasă ridicată cu circa 20-40 m deasupra Lacului Mare de la Țaga, între localitățile Țaga și Sucutard și se întindea pe o suprafață de circa 15 ha. Pe această terasă au fost ridicate sisteme impresionante de fortificare în două, poate chiar trei faze succesive. Stratigrafia a confirmat existența a 3 niveluri de locuire (Lazarovici 2009, 233). Fortificația a avut se pare rolul de a controla căile de comunicație spre centrul, estul și sudul Transilvaniei zone cu care aveau schimburi culturale.

## **II. 4. ICLOD**

Stațiunea de la Iclod a început să fie cercetată încă de la începutul secolului trecut. În 1903 MartonRoska realizează primele sondaje, iar din 1978 așezarea a început să fie cercetată sub coordonarea prof. Gheorghe Lazarovici. Cercetările au surprins structurile de locuire, numeroase gropi rituale, cimitirele, precum și o parte dintre elementele de fortificație.

Cercetările magnetometrice realizate de către cercetătorii clujeni (Gheorghe Lazarovici) în 2007, în colaborare cu Institutul de Pre și Proto-Istorie din Kiel (Carsten Mischka) au relevat adevărata dimensiune a sistemului de fortificații de aici. Măsurătorile au surprins structura întregii așezări și a sistemului de apărare. Construcțiile defensive au un traseu circular, fiind dezvoltate în faze succesive. Datele obținute până în prezent tind să confirme existența a 4 faze de fortificare.

## **II. 5. RUGINOASA**

Situl de la Ruginoasa a început să fie cercetat sistematic încă din 1926 de către Hortensia Dumitrescu (Dumitrescu 1933). Situl a fost parțial afectat atât de amenajarea unor tranșee și cuiburi de mitralieră în al doilea război mondial, cât mai ales de exploatarea pietrei începând cu anul 2001, ocazie cu care a fost distrus circa 20% din sit (Lazarovici 2012, 22, 24).

Cercetările magnetice din toamna anului 2008 surprind existența unui complex sistem de fortificație pe latura de nord a așezării. Fortificația, semicirculară, era compusă din patru șanțuri de apărare și o palisadă (Lazarovici 2012, 27). Cele 4 suprafețe scanate magnetic au surprins existența și traseul parțial al elementelor de apărare. În suprafața 2-4 sunt vizibile cele 4 șanțuri concentrice. Pe baza rezultatelor au fost estimate dimensiunile șanțurilor: primul șanț avea 2-3 m, șanțul 2 și 3 aveau aproximativ 6-7 m lățime, iar șanțul exterior avea o lățime de circa 4 m, fiind surprins pe o distanță de aproximativ 30 m (Mischka 2008, 113). Distanța dintre șanțuri era de circa 50 m între șanțurile 1 și 2, 10-12 m între șanțurile 2-3, 30-40 m între șanțurile 3-4 (Lazarovici 2012, 27).

## **II. 6. TURDAȘ**

Situl de la Turdaș-Luncă a fost cercetat încă din 1875 de către ZsofiaTorma, care va și realiza o amplă colecție cu materiale de la Turdaș. În 1992 sunt situl de la Turdaș primește o nouă „șansă” prin cercetările sistematice coordonate de către S.A. Luca (Luca 1994; 1995; 1996; 1997). Primele cercetări au vizat clarificarea stratigrafiei și au surprins arhitectura structurilor de locuire (bordeie, locuințe de suprafață). Așezarea neolitică era de mari

dimensiuni, întinzându-se de la est la vest pe aproximativ 1200 m, iar de la nord la sud pe circa 300 m (Luca 2012, 19). Situl a fost distrus în proporție de aproximativ 30% de cursul Mureșului. Sistemele de fortificații au fost cercetate în 3 zone: A, B și C. Cercetările din anul 2011, coordonate de către S. A. Luca au surprins existența unuia dintre cele mai complexe sisteme defensive neolitice cu numeroase faze de dezvoltare, formate din sisteme de șanțuri concentrice și palisade. O sistem de intrare extrem de sinuos și bine elaborat a fost cercetat în partea estică a fortificației (zona A).

## **CAPITOLUL IV.           COMPONENTE ALE SISTEMELOR DEFENSIVE**

### ***III. 1. ȘANȚURILE DE APĂRARE***

Șanțurile sunt componentele de bază ale unui sistem defensiv. Ele trebuie analizate din mai multe perspective: adâncime, lățime, profil, contur etc. În acest sens am creat tipologii pe baza acestor caracteristici care le definesc. Analiza sistemelor exclusiv pe baza acestor criterii (pe adâncimi sau lățimi de exemplu) ne poate duce însă în eroare, deoarece există șanțuri cu dimensiuni apropiate, în diferite arii culturale, care nu au legătură între ele. Din acest motiv analiza comparativă a acestora trebuie să includă mai multe filtre ca forma, lungime, lățime etc.

### ***III. 1. PALISADELE***

Una dintre problemele extrem de complicate în ceea ce privesc reconstituirile sunt cele referitoare la palisade. Prin amplasare, tehnici de construcție, reconstituiri, aspect arhitectural, eficiență palisadele ridică numeroase semne de întrebare.

Aproape toate fortificațiile sunt prevăzute cu palisade ce oferă protecție (cu siguranță și cu „drum de rond”) și asigură controlul exteriorului pe o anumită rază a teritoriului exterior.

### ***III. 1. SISTEMELE DE ACCES***

Pentru o clasificare coerentă și logică a sistemelor de acces am realizat o clasificare a subcomponentelor sistemului de acces. Astfel am separat „intrarea” de „poartă”. Prin „intrare” ne referim la trecerea prin sistemul de șanț (șanțuri). „Poarta” reprezintă accesul prin palisadă. Am realizat astfel tipologii separate pentru cele două elemente, deși le tratăm uneori (dacă sunt din aceeași fază de locuire) ca întreg, ele constituind un sistem de acces.



Intrările, ca de altfel întreaga structură a fortificațiilor, sunt extrem de variate. Poziția lor, numărul lor, elementele complementare prezente în zona porților (turnuri, foișoare) oferă o imagine extrem de complexă asupra acestei probleme. În acest "haos" doar crearea unei tipologii și utilizarea unei baze de date poate să ne ofere o imagine de ansamblu asupra anumitor aspecte comune.

Poarta simbolizează locul de trecere dintre două stări, dintre două lumi, dintre cunoscut și necunoscut, dintre lumină și întuneric, dintre bogăție și sărăcie (Chevalier 1993, 113-118). Poarta se deschide spre un mister. Dar ea are și o valoare dinamică, psihologică: căci ea nu marchează doar un prag, ci îl și invită pe om să treacă.

## **CAPITOLUL V. TEHNICI DE CONSTRUCȚIE A SISTEMELOR DE FORTIFICAȚIE**

Structura, complexitatea și mărimea fortificațiilor descoperite prin săpăturile arheologice sau doar reperate arheometric, de-a lungul timpului, au suscitat interes, căutarea răspunsurilor la numeroasele întrebări, au determinat elaborarea unor ipoteze de lucru precum și executarea experimentală a unor lucrări tehnice care să ajute la înțelegerea arhitecturii preistorice. În această ordine de idei vom prezenta câteva principii tehnice și metodologice care au stat la baza proiectării sistemelor defensive, precum și unele încercări de reconstituire realizate de specialiști români și străini, chiar noi contribuind la reconstituirea grafică a palisadelor după catalogarea tipologică a dispunerii gropilor de stâlpi. Înțelegerea unei astfel de construcții presupune înțelegerea modului de viață, a modului de gândire, a relațiilor sociale și inter-tribale și nu în ultimul rând este în strânsă legătură cu universul, cu modalitatea de percepție a lumii cosmice și terestre.

## **CAPITOLUL VI.      CARACTERUL RĂZBOINIC AL SOCIETĂȚILOR PREISTORICE**

„Revoluția neolitică” a adus și produs în același timp transformări majore nu doar în plan economic, social, cultural, religios. Este perioada în care surprindem nașterea unei gândiri militare. Transformările economice, sociale, politice au produs modificări profunde în structura relațiilor interumane, în relația individ – comunitate. Comunitățile (agricole, pastorale) constituie de fapt *entități* și în același timp *identități*. Între individ luat ca parte componentă și această entitate (clan, trib) apare o legătură ombilicală. Este dependent de ea, comunitatea îi dă totul și îi poate lua totul; se definește și există prin ea. Ca urmare rolul principal al conflictelor îl constituie apărarea acestei identități.

Dovezile arheologice și etnografice ale conflictelor preistorice ne invită să reconsiderăm imaginea asupra prezenței acestui fenomen în societățile neolitice și eneolitice. Imaginea idilică a fermierilor care coexistau în mod pașnic începe să se transforme. Tot mai multe studii de cercetări arheologice și etno-arheologice vin să demonstreze frecvența mare a conflictelor. Dacă până nu demult războaiele erau tratate doar începând cu apariția indo-europenilor, noile rezultate ale cercetărilor contestă această viziune.

## **CAPITOLUL VII.      FUNCȚIONALITATEA ARHITECTURII DEFENSIVE**

### ***VII. 1. PROBLEMATICA FUNCȚIONALITĂȚII***

Problematika funcționalității a fost „dezvoltată” odată cu apariția rondelurilor. Acestea erau fortificații circulare, având dimensiuni între 55-200 m diametru și fără structuri de locuire în interiorul lor. Sunt specifice îndeosebi culturii Lengyel. Orientarea lor solstițială în special, lipsa locuințelor și numeroase ritualuri detectate au alimentat o întreagă literatură în acest domeniu. Totuși descoperirile ultimilor ani nu numai în aria culturii Lengyel, ci pe suprafața întregii Europe (din Britania până în Caucaz) au impus regândirea problematicii, redefinirea noțiunii de „rondel”, răspândirea acestora și implicit a funcționalitatea lor.

### ***VII. 2. IPOTEZELE PRIVIND FUNCȚIONALITATEA***

#### **VII.2. 1.      Construcții militare: apărare sau refugii.**

Ideea de apărare sau refugiu a fost prima interpretare privind rolul șanțurilor și al palisadelor, deși această ipoteză nu este nici astăzi acceptată pe deplin de toți cercetătorii. Nu excludem funcționalitate multiplă, dar considerăm că funcția defensivă este funcția primară a acestor construcții. Faptul că diversitatea arhitecturală a fortificațiilor este extrem de complexă a dat naștere numeroaselor interpretări privind rolul lor. Statisticile confirmă frecvența acestor construcții. Cel puțin 70% dintre așezările Culturii Ceramicii Liniare (LBK) timpurii erau prevăzute cu sisteme de apărare, iar la 54% dintre acestea au fost identificate sisteme de intrare cu scopul de a controla și dirija accesul (Curtis 2009, 173).

#### **VII.2. 2.      Centru politic sau social**

Un alt sens al acestor construcții era cel social. Aici includem ideea de protecție, dar și de control a așezărilor limitrofe. Existența unei astfel de relații între centru și teritoriul pe care îl apără, dar îl și controlează în același timp presupune existența unor serii ce complementarități. În primul rând trebuie să presupunem existența unei interdependențe economice, politice și nu în ultimul rând de apărare.

### **VII.2. 3. Locuri de cult**

Ipoteza privind rolul astronomico-religios al ansamblurilor de apărare preistorice este extrem de răspândită, mai ales în ultimii ani. Comparația cu celebrul complex de la Stonehenge, în ciuda faptului că există o diferență de cel puțin 2000 de ani între cele două tipuri de construcții a dat naștere unei întregi literaturi de specialitate, fiind intens mediatizate. Aceste „devieri” privind interpretările nu au un efect neapărat pozitiv pentru cercetarea științifică, chiar dacă atrag atenția opiniei publice asupra existenței unor astfel de construcții. Astfel în proiectarea întregului tablou construcțiile ar fi indicat centrul universului, acel *axis mundi*. Principalul argument care susține această ipoteză îl constituie orientarea intrărilor.

### **VII.2. 4. Rol domestic**

Pentru a îndeplini un rol domestic aceste construcții ar trebui să îndeplinească o serie de criterii. În primul rând trebuie să existe un spațiu deschis suficient de mare pentru a adăposti turmele de vite. De asemenea nu ar trebui să existe locuințe permanente în acel spațiu. Prezența vitelor în acest context ar duce la o degradare rapidă a locuințelor, având în vedere că locuințele erau construite din chirpici, extrem de vulnerabil la împunsăturile vitelor în special. Dacă plecăm de la această premisă trebuie să presupunem existența unei așezări în vecinătatea construcției. Prezența unei surse de apă permanente este o altă cerință vitală în cazul acestei ipoteze.

### **VII.2. 5. Observatoare astronomice**

În ultimele decenii o nouă interpretare a făcut „carieră” și senzații în literatura de specialitate. Construcțiile circulare, cele denumite „rondeluri” în special au fost etichetate ca „observatoare solare”, „construcții cu rol de calendar”, „catedrale ale epocii pietrei” (Schier 2011, 24)

În cazul în care luăm în considerare o astfel de ipoteză trebuie să fixăm și în acest caz o serie de principii de bază. În primul rând porțile trebuie să aibă o anumită orientare în anumite perioade ale anului calendaristic. Observarea unei corp ceresc presupune existența a cel puțin două puncte fixe la sol ca și bază de observație. Aceasta orientare ar trebui să fie vizibilă și „descifrabilă” și azi. Cu siguranță că existența unui astfel de calendar ar fi avut numeroase beneficii: atât în ceea ce privește stabilirea unor sărbători, cât și privința activităților profane: semănat, cules, recoltat etc. Stabilirea sărbătorile era suficientă, cunoscut fiind faptul că societățile agricole tradiționale își stabilesc anul agricol în funcție de calendarul religios.

## VII.2. 6. Cimitire

Faptul că unele fortificații protejau și cimitirele aflate în interior nu a putut fi omis din analiza funcționalității acestora. Acest lucru poate fi pus în legătură cu un cult al strămoșilor sau țineau pur și simplu mentalitatea comunității respective. Este greu de înțeles de ce unele cimitire erau amplasate în interiorul așezării fortificate, dat fiind faptul că acest lucru determina costuri suplimentare foarte mari. Avansarea ipotezei că unele construcții de acest gen deserveau funcția de cimitir pentru mai multe comunități nu are susținere.

## CAPITOLUL VIII. CONCLUZII

Neoliticul aduce schimbări majore în relațiile socio-economice, religioase, inter-comunitare și mai ales militare. Transformările tehnico-economice stau la baza evoluției acestor tipuri de relații. Economia devine mai prosperă cu o viață intensă și bine organizată din punct de vedere administrativ, politic, religios, economic și mai ales militar. Creșterea capacității de producție prin utilizarea intensivă și extensivă a resurselor s-a desfășurat în paralel cu stabilirea unui regim de muncă eficient și organizarea rațională a muncii. Acumularea resurselor a creat cadrul necesar realizării unor lucrări edilitare de amploare, indiferent de utilitatea lor socio-religioasă sau militară. Urmele acestor lucrări edilitare de amploare ascund existența unor noi relații economice de colaborare (reciproc avantajoase) sau de adversitate între diferitele comunități.

Conflictele militare stau ascunse de insuficiențele informații pe care le avem; ca urmare utilizăm termeni ca „*așezare întărită*” în loc de „*cetate*”, de „*persoană importantă*” în loc de „*rege*”, „*un nou orizont cultural*” în loc de „*anihilarea unei populații*” (Vencl 1984, 130). Studiarea acestor relații, alianțele sau conflictele, reprezintă de fapt studiul unui fenomen istoric care a lăsat disproporționat doar urme ale anumitor lucrări edilitare. În spatele acestor „urme” se ascunde o lume complexă cu bucuriile și tragediile cotidiene, se află geneza relațiilor politico-militare antice care tind să definească o anumită componentă a istoriei.

## BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

- \*\*\*Hăbășești 1954  
VI. Dumitrescu și alții, Hăbășești. Monografie arheologică, Ed. Academiei R.P.R., 1954, p. 204 și urm.
- Becker H. 2002  
Becker H. 2002: Vorbericht über die rumänisch-deutschen Prospektionen und Ausgrabungen in der befestigten Tellsiedlung von Uivar, jud. Timiș, Rumänien (1998–2002)
- Becker H. 2004  
Becker H., Geomagnetische Prospektion, în Schier W., Drașovean Fl. et alii 2004
- Bejan-Micle 2006  
Bejan, A., Micle, D., Arheologia o știință pluridisciplinară. Metode clasice și moderne de lucru, Editura Excelsior Art, Timișoara, 2006
- Bem 2001  
Cătălin Bem, Les fortifications de l'aire Precucuteni et Cucuteni. Entre les axiomes et archétypes, în Preistoria Dunării de Jos, Călărași, 2001, 53-98
- Bem 2007  
Cătălin Bem, Traian Dealul Fântânilor fenomenul Cucuteni A B, Ed. Cetatea de Scaun, București, 2007
- Bîlcu 1981  
Silvia Marinescu Bîlcu, Tîrpești. From prehistory to history in eastern Romania, BAR International Series 107, 1981, 24-30
- Chagnon 1988  
Napoleon A. Chagnon, Life histories, blood revenge, and warfare in a tribal population, în Science 26 February 1988, Vol. 239 no. 4843, p.985-992
- Chevalier 1993  
Chevalier, J., Gheerbrant, Alain, Dicționar de simboluri, Edit. Artemis, București, 1993
- Christensen 2004  
Jonas Christensen, Warfare in the European Neolithic, în Acta Archaeologica vol. 75, 2004, pp. 129–156
- Ciubotaru 2003  
Dan Leopold Ciubotaru, Raport de săpătură Dudeștii Vechi, CIMEC 2003
- Ciută 2006  
Marius Mihai Ciută, Introducere în arheologia

generală – note de curs, Universitatea „1 Decembrie 1918”,  
2006

Comșa 1986  
Eugen Comșa, Șanțurile de apărare ale așezărilor  
neolitice de la Radovanu, în Cultură și civilizație la Dunărea  
de Jos II, Călărași, 1986

Curtis 2009  
Curtis N. Runnels, Warfare in neolithic Thessaly – a  
case study, în Hesperia 78 (2009), 165-194

D. Micle \*\*\* Lazarovici  
C.-M. et alii 2010  
Lazarovici C.-M., Lazarovici Gh., Țurcanu S., Știrbu  
M., Micle D., Măruia L., 2010, Ruginoasa, com. Ruginoasa,  
jud. Iași, în CCA Cronica Cercetarilor Arheologice 2010,

Drașovean 2007  
Florin Drașovean, The neolithic tells from Parța and  
Uivar. Similarities and differences of the organization of the  
social space, în Analele Banatului, Arheologie-Istorie, XV,  
2007, 19-32

Dumitrescu 1933  
H. Dumitrescu, La station préhistorique de Ruginoasa,  
în Dacia, III-IV, (1927-1929), 1933, p. 56-87.

Dumitrescu 1957  
H. Dumitrescu, Șantierul arheologic Traian, în  
Materiale și Cercetări Arheologice, vol III, 1957, p. 115-128

Dumitrescu 1967  
Vladimir Dumitrescu, Hăbășești, satul neolitic de pe  
Holm, Ed. Meridiane, București, 1967

Eckert 1990  
Jörg Eckert, Überlegungen zu Bauweise und Funktion  
Michelsberger Erdwerke im Rheinland, în Jahresschrift für  
Mitteldeutsche Vorgeschichte, Berlin 1990, 399-414

Gogâltan 2004  
Florin Gogâltan, Tell uri în orientul Apropiat și  
bazinul Carpatic, în Acta Terrae Septemcastrensis III, Ed.  
Economică București, Sibiu, 2004

Guilaine 2005  
Jean Guilaine, Jean Zammit, The Origins of War  
Violence in Prehistory, Blackwell Publishing, 2005

Hamblin 2006  
William J. Hamblin, Warfare and History in the  
ancient Near East to 1600 B.C., Routledge, 2006

Harding 2006  
Anthony Harding, Susanne Sievers, Natalie Venclova,  
Enclosing the Past: inside and outside in prehistory,

Sheffield Archaeological Monographs 15, 2006

- Höckmann 1990 Olaf Höckmann, Frühneolithische Einhegungen in Europa, în *Jahresschrift für Mitteldeutsche Vorgeschichte*, Berlin 1990
- Kazdova 1990 Eliska Kazdova und Zdenek Weber, Architektur der Lengyel Rondelle im mittleren Donauraum, in *Jahresschrift für Mitteldeutsche Vorgeschichte*, p.159-169, Berlin 1990
- Laszlo 1993 Attila Laszlo, Așezări întărite ale culturii Ariușd-Cucuteni în sud-estul Transilvaniei. Fortificarea așezării de la Malnaș-Băi, în *Arheologia Moldovei XVI*, 1993, 33-50
- Lazarovici - Kalmar 1993 Gh. Lazarovici, Z. Kalmar, Săpăturile arheologice de la Iclod (campania 1988), în *Apulum*, XXVII-XXX, 1993, 23-57
- Lazarovici 2001 Gh. Lazarovici, Fl. Drașovean, Z. Maxim, Parța: monografie arheologică, Editura Waldpress, Timișoara, 2001
- Lazarovici 2004 Cornelia Magda Lazarovici, Gh. Lazarovici, Noi săpături arheologice la Ruginoasa – Dealul Drăghici, în *Acta Terrae Septemcastrensis III*, Sibiu 2004
- Lazarovici 2004a Gh. Lazarovici, Raport de săpătură. Dudeștii Vechi. Punct: Movila lui Deciov, CIMEC 2004
- Lazarovici 2009 Gh.Lazarovici, Zoia Maxim, M.Meșter, Istoria societății, în *Monografia comunei Țaga*, I. Mârza (Eds.), Primăria Comunei Țaga, Editura „Delroti”, Cluj-Napoca, p. 220-272
- Lazarovici 2010 Gh. Lazarovici et alli, Cercetările arheologice de la Parța, CIMEC 2010, 289-291
- Lazarovici 2012 Cornelia-Magda Lazarovici, Gh. Lazarovici, Ruginoasa – Dealul Drăghici. Monografie Arheologică, Ed. Karl A. Romstorfer, Suceava, 2012
- Lazarovici 2013 Gh. Lazarovici, Despre sistemele de fortificații neolitice din Transilvania și Banat (Partea I-A Fortificațiile neolitice), Comunicare la Krosno, Polonia, în

Studii si Comunicari, nr. XXIX/1, 2013 (55-110)

- Lazarovici 2014 Lazarovici Cornelia-Magda, Fortificațiile culturii Cucuteni în lumina cercetărilor vechi și noi, în în Studii de Arheologie, Editura Muzeului Țării Crișurilor, Oradea, 2014, p.115-126
- Lazarovici-Maxim 2014 Lazarovici Gh., Maxim M., Unele elementele ale fortificațiilor neolitice din vremea culturii Zau, în Studii de Arheologie, Editura Muzeului Țării Crișurilor, Oradea, 2014, p. 23-44
- Luca 2008 Sabin Adrian Luca, Cronica Cercetărilor Arheologice din România 2008:  
<http://www.cimec.ro/Arheologie/cronicaCA2009/cd/index.htm>
- Luca 2009 Sabin Adrian Luca, Miercurea Sibiului, jud. Sibiu, *Punct Pietriș*, Cercetărilor Arheologice din România, 2009, p. 147-149
- Luca 2010 Sabin Adrian Luca, Miercurea Sibiului, jud. Sibiu, *Punct Pietriș* Cronica Cercetărilor Arheologice din România, 2010 - Campania 2009, p. 124-126
- Luca 2012 Sabin Adrian Luca, Cercetările arheologice preventive de la Turdaș-Luncă (județul Hunedoara) campania 2011, în Biblioteca Brukenthal LIX, Sibiu, 2012
- Makkay 2001 Janos Makkay, Die Grabenlangen im Indogermanischen Raum, Budapest 2001
- Marinescu 1969 Marinescu Florin, Așezări fortificate neolitice din România, în Muzeul Brukenthal.în Studii și Comunicări, nr.14, Sibiu 1969
- Micle 2010 Dorel Micle et alii, Archaeological geomorphometry and geomorphography. Case study on Cucutenian sites from Ruginoasta and Scânteia, Iasi County, Romania, în Annales d'Université Valahia Targoviste, Section d'Archéologie et d'Histoire, Tome XII, Numéro 2, 2010, p.23-37
- Mischka 2008 Carsten Mischka, Geomagnetische Prospektion



neolithic and copper age settlements in Romania, in *Eurasia Antiqua*, Band.14, 2008

Morariu V. V. et alii 1996 V. V. Morariu, D. Chiş, S. Morariu, Prospectări magnetice în aşezarea neolitică de la Parţa, în *ActaMN*, 33/1, p. 549-564.

Morintz 1962 Sebastian Morintz, Tipuri de aşezări şi sisteme de fortificaţie şi de împrejmuire în cultura Gumelniţa, în *Studii şi Cercetări de Istorie Veche XIII(2)*, 273-284, 1962

Pavúk 2008 Juraj Pavúk, Vladimír Karlovsky, *Astronomische Orientierung der spätneolithischen Kreisanlagen in Mitteleuropa*, p.465-502, in *Germania* 86, 2008

Pavukova 1995 Viera Nemejcová Pavükova, Svodin, *Zwei Kreisgrabenanlagen der Lengyel-Kultur*, Bratislava 1995

Petrasch 1990 Jorg Petrasch, *Mittelneolithische Kreisgrabenanlagen in Mitteleuropa*, Mainz am Rhein, 1990

Petrasch 1990a Jörg Petrasch, Überlegungen zur Funktion neolithischer Erdwerke anhand mittelneolithischer Grabenanlagen aus Südbayern, in *Jahresschrift für Mitteldeutsche Vorgeschichte*, Berlin 1990

Petrescu Dâmboviţa 2004 Mircea Petrescu Dâmboviţa, Mădălin Cornel Văleanu, Cucuteni Cetăţuie, *Monografie arheologică*, Piatra Neamţ, 2004

Podborsky 1999 Podborsky Vladimir, *Primeval socio ritual architecture in Moravia*, Brno, 1999

Price 2007 T. Douglas Price et alţii, Isotopic evidence for mobility and group organization among neolithic farmers at Talheim, Germany, 5000 bc, in *European Journal of Archaeology* Vol. 9(2-3): 259-284, 2007

Rackzy 2007 Raczky Pal, Anders Alexandra, *Late Neolithic spatial differentiation at Polgar Csoszhalom, eastern Hungary*, in *Living Well Together? Settlement and Materiality in the Neolithic*, Oxbow Books 2008

Renfrew 1996 Renfrew C, Bahn P. 1996 *Archaeology. Theories*,

Methods and Practice, Ed. Thames and Hudson, Ltd  
London, 1996

Schier 2004 Wolfram Schier, Florin Draşovean, Vorbericht über die rumänisch-deutschen Prospektionen und Ausgrabungen in der befestigten Tellsiedlung von Uivar, jud. Timiș, Rumänien (1998-2002) în Praehistorische Zeitschrift 79 Band, 2004.

Schier 2014 Schier Wolfram, Der spätneolithisch-kupferzeitliche Tell von Uivar (Rumänien). Prospektionen und Grabungen 1998–2009, Vom Nil bis an die Elbe. Forschungen Aus Fünf Jahrzehnten am Institut Für Prähistorische Archäologie der Freien Universität Berlin, Editura Verlag Marie Leidorf, 2014, p. 17-36

Trnka 1990 Trnka Gerhardt, Zum Forschungsstand der mittelneolithischen Kreisgrabenanlagen in Österreich, în Jahresschrift für Mitteldeutsche Vorgeschichte, Berlin 1990

Vencl 1984 Sl. Vencl, War and warfare in Archaeology, în Journal of Anthropological Archaeology 3, p.116-132, 1984

Windl 2001 Helmuth J. Windl, Erdwerke der Linearbandkeramic in Asparn an der Zaya/Schletz, Niederösterreich, în Preistoria Alpina, 37 (2001), Trento, 2002

Zotti 2005a Georg Zotti, Kalenderbauten?–Zurastronomischen Ausrichtung der Kreisgrabenanlagen in Niederösterreich, în, Kreisgraben eine runde Sache, 2005